

МИХЕЄНКО Юлія Миколаївна,
аспірант кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ НОВЕЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

*Немає інтересів вищих від інтересів
національних. Вони – вершина, вищої
від якої немає.*

**Левко Лук'яненко, «Сповідь у
камері смертників»**

Тема української ідентичності (самобутності), до якої дедалі більше звертаються сучасні науковці, зокрема і правники, не є породженням ані сьогодення, ані початку повномасштабного вторгнення Московії в Україну, ані проголошення незалежності України. Це реальність (дійсність), яка була, є, і, віримо, буде. Водночас, це не щось стателе. Йдеться, зокрема, про культуру, традиції, цінності, досвід, історичну пам'ять, національну свідомість, правосвідомість. Ця реальність формується, розвивається, змінюється, зокрема і зазнаючи зовнішнього часто агресивного впливу. Ідентичність нації – її цивілізаційний бренд, соціокультурна ніша країни, визначальна засада зовнішньої та внутрішньої політики держави [1, с. 4].

Повернення до питання національної ідентичності поряд з інтенсифікацією євроінтеграції України – характерний стан українського сьогодення. Водночас відстоювання національних інтересів після розвитку ідеологій глобалізації, мультикультуралізму є світовою тенденцією. Зазначене можна спостерігати не лише у політиці держав на міжнародній арені, але й також на прикладі їх конституційного регулювання, конституційної ідентичності як прояву ідентичності національної.

Коли йдеться про процеси євроінтеграції, бачимо, що досвід зарубіжних держав в цьому питанні дуже різниться, починаючи від способу – внесення змін до конституції, ухвалення окремих актів тощо, до змісту. Заглиблюючись в причини, спостерігаємо безпосередній вплив, зокрема, історичного моменту, національних, культурних, правових, безпекових особливостей.

В Україні зміни, які на конституційному рівні заклали фундамент на шляху України до членства в Європейському Союзі, Організації Північноатлантичного договору, ухвалені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації

Північноатлантичного договору)» від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII, були безпосередньо пов'язані з загрозою державності України, необхідності забезпечити, гарантувати незмінність політики держави у цьому аспекті незалежно від майбутніх правлячих еліт (Президента України, складу Верховної Ради України). Про це докладно йшлося у пояснювальній записці до проєкту закону [2], де, зокрема, наголошувалось:

«Російська збройна агресія спричинила докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України, що обумовлює необхідність пошуку нових механізмів гарантування національної безпеки України та чіткого закріплення в Основному Законі держави незворотності цивілізаційного вибору України, уособленням якого є європейська та євроатлантична інтеграція України.

Переважає більшість українського суспільства підтримує курс на повноправне членство України в ЄС та НАТО, усвідомлюючи, що це є ключовою гарантією розбудови демократичної правової держави та забезпечення її безпеки. Широка суспільна підтримка в Україні європейського та євроатлантичного вибору зумовлена європейською цивілізаційною ідентичністю України, її тісними і тривалими відносинами з членами європейської та євроатлантичної спільнот, які ґрунтуються на спільних цивілізаційних цінностях.

Для Українського народу інтегрування до ЄС та НАТО є рівнозначним забезпеченню незалежності нашої держави. Спроба реакційного режиму Януковича відмовитися від європейського та євроатлантичного курсу держави спричинила Революцію Гідності, рушійною силою якої були прихильники європейської ідеї. Триваюча збройна агресія Росії має на меті блокувати інтегрування України до єдиного європейського простору. Рішучість Українського народу у відсічі і стримуванні російської агресії є переконливим свідченням всенародної підтримки цивілізаційного вибору України».

Водночас варто згадати, що закріплення стратегічного курсу України відбулося за ініціативи Президента України Петра Порошенка (2014–2019) у слушний момент – у 2019 році, на тлі президентських та парламентських виборів, що забезпечило його підтримку представниками різних політичних сил, адже після Революції Гідності громадськість не сприйняла б позитивно іншого рішення законодавчого органу.

Роль Українського народу як рушійної сили у боротьбі за незалежність, утвердження української державності, її цивілізаційного вибору закарбовано згідно з конституційними змінами у преамбулі Конституції України (і тут хочеться згадати думку Мирослава Граната, який сказав, що преамбула в Конституції Республіки Польща передусім служить для вираження конституційної ідентичності) [3, с. 6]: Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, підтвердила

«європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України».

Не даремно вважається, що основною рушійною силою у створенні конституційного змісту є Покоління. Брюс Акерман наголошував, що конституційний зміст не створюється в першу чергу суддями з текстів, а виникає в ході боротьби пересічних громадян за вироблення фундаментальних політичних сенсів. Ця боротьба підживлюється не інтелектуальною допитливістю юридичної еліти, а вирішальними історичними подіями, які провокують народні зусилля змінити, іноді радикально, існуючі початкові точки: війна за незалежність, боротьба між капіталом і працею, боротьба проти нацизму і комунізму, боротьба за расову рівність... [4, с. 1519].

Українському народові незалежність не впала на голову з неба [5] (попри те, що можна було почути таке після розпаду Радянського Союзу), її виборювали протягом багатьох поколінь, її утверджують сьогодні. Крок за кроком. На жаль, ціною життів, але все ж відбувається зміна національної свідомості (відроджується та розвивається мова, культура, досліджується історія, відроджується церква, відбувається усвідомлення національного інтересу, у тому числі починаючи з власного – безпекового, освітнього, бізнесового тощо).

Конституція України фіксує і визначає окремі елементи української ідентичності та містить запобіжники їх загроженню: від закріплення фундаментальних прав, визначення меж повноважень органів публічної влади, до забезпечення від змін конституційного регулювання, зокрема, в умовах воєнного стану (стаття 157).

На особливу увагу у цьому контексті заслуговує конституційне закріплення положень про основну зі складових української ідентичності – українську мову. За статтею 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Згідно з офіційною конституційною доктриною (а подекуди саме конституційні суди є найбільшими новелізаторами конституцій), «закарбований приписами частин першої, другої статті 10 Конституції України юридичний статус української мови як державної є водночас засадничою конституційною цінністю, питомою ознакою й ключовим чинником єдності (соборності) Української держави та невіддільною частиною її конституційної ідентичності. Як інститут української державності, що поєднує юридичний і ціннісний складники, українська мова покликана виконувати інтегративну (соборницьку) функцію та забезпечувати єднання й монолітність українського суспільства різнорівнево. Українська мова як державна мова є важливим інструментом упорядкування діяльності всієї державної влади та місцевого самоврядування, їй належить вирішальна роль у забезпеченні політичної єдності держави та суспільної згуртованості суголосно одному з прагнень, що ними керувався конституцієдавець при ухваленні Конституції України 28 червня 1996 року,

зокрема „підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України» (абзац п'ятий преамбули Конституції України)» [6].

Очевидно, що приписи частини третьої статті 10 Конституції України, де з-поміж інших мов національних меншин України виділено російську мову, потребують змін, що не можливо зробити під час воєнного стану. Водночас можливими варіантами наразі є розвиток відповідної офіційної конституційної доктрини (за наявності відповідного конституційного звернення) та свідома позиція громадян України, Покоління, яке щодня творить конституційну реальність, формує національну, зокрема і конституційну, ідентичність.

Список використаних джерел

1. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) № 9037 від 03 верес. 2018 р. URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9037&skl=9
3. Гранат М. Конституційна ідентичність та її значення. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 3–7.
4. Ackerman B. A Generation of Betrayal? *Fordham Law Review*. 1996-97. Vol. 65, No. 4. P. 1519–1536. URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol65/iss4/14>.
5. Чи впала нам незалежність на голову, чому програв Чорнівiл, чи могло ГКЧП перемогти. Інтерв'ю Андрія Ілленка з Іваном Зайцем. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oqobnct36tq>.
6. Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

